

نیازی شبستری
و
مثنوی شمع و پروانه

به کوشش:

خلیل قربانی

۱۳۹۲

سرشناسه : قربانی، خلیل، ۱۳۴۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : نیازی شبستری و مثنوی شمع و پروانه/ به کوشش خلیل قربانی.
 مشخصات نشر : تبریز: انتشارات نباتی، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری : ۱۸۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۹۲-۸۵-۷
 وضعیت فهرست نویسی : فیپا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۸۰.
 عنوان دیگر : مثنوی شمع و پروانه.
 موضوع : نیازی شبستری، عبدالله، ۹۳۶-۹۴۰ ق.
 موضوع : شعر فارسی -- قرن ۱۰ ق.
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ش ۸ / PIR۶۱۴۶
 رده بندی دیویی : ۸۱۷/۴
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۵۷۳۵۳

عنوان : نیازی شبستری و مثنوی شمع و پروانه

به کوشش : خلیل قربانی

قطع : رقعی/ ۱۸۰ ص

ناشر : انتشارات نباتی تبریز

چاپ اول : ۱۳۹۲ تبریز

تیراژ : ۱۰۰۰

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۹۲-۸۵-۷

مرکز فروش : تبریز- مابین سه راه طالقانی و تربیت - مجتمع تجاری استاد
 شهریار - زیرزمین - پلاک ۴۶ - تلفن : ۰۴۱۱-۵۵۴۷۵۱۰

تلفن : ۰۹۱۴۸۳۰۸۸۰۲

xalilqorbani@yahoo.com

فهرست مطالب :

● پیشگفتار

۷

● فصل اول : نیازی شبستری، احوال و آثار

- احوال شخصی، نام و شجره ۱۳
- تخلص ۱۸
- زادگاه ۱۹
- ولادت و وفات ۲۱
- تحصیلات ۲۳
- مذهب ۲۴
- سفرها و مهاجرت ها ۲۴
- آثار علمی و ادبی ۲۹
- پی نوشت های فصل اول ۴۳

● فصل دوم : معرفی و بررسی مثنوی شمع و پروانه

- مثنوی شمع و پروانه ۵۱
- مشخصات نسخه ی خطی شمع و پروانه ی نیازی شبستری ۵۸
- برخی ویژگی های املاپی نسخه ی خطی ۵۹
- پاره ای ویژگی های دستوری متن ۶۱
- صور خیال و آرایه های ادبی مثنوی شمع و پروانه ۶۲
- پی نوشت های فصل دوم ۶۷

● فصل سوم : متن مثنوی شمع و پروانه ی نیازی شبستری

- فهرست عناوین مثنوی شمع و پروانه ۷۳
- متن مثنوی شمع و پروانه ۷۵

● فهرست منابع

۱۷۵

پیشگفتار

دامن فنا برچین، ساعد بقا برزن
از قلمرو گیتی یک قدم فراتر زن
پیر راه اگر جویی، پای در «خراسان» نه
شیخ راز اگر جویی، گام در «شبستر» زن
«ادیب نیشابوری»

«شبستر» را اهالی فرهنگ عموماً با نام دو چهره‌ی استثنایی آن می‌شناسند: شیخ محمود شبستری صاحب منظومه‌ی گلشن راز در حیطه‌ی عرفان نظری و میرزا علی معجز شبستری در ادبیات طنز اجتماعی ترکی به همین سبب نیز آثار این دو، به طرز چشمگیری در کشورهای مختلف دقت نظر اندیشمندان و فرهنگ‌دوستان را جلب کرده و مورد مطالعه و ترجمه و شرح و نقد واقع گردیده است. لیکن این شهر کوچک، همواره خاستگاه شخصیت‌های علمی - ادبی فراوان دیگری نیز بوده که نام و آوازه‌ی آنها تحت الشعاع مقام و شهرت این دو نامور قرار داشته است. در فاصله‌ی زمانی دو متفکر یاد شده، به نام‌هایی برمی‌خوریم که آثار گوناگونی از نظم و نثر به یادگار نهاده‌اند که هنوز کار خاصی در شناسایی و معرفی آنها به عمل نیامده است.

یکی از این ترکان پارسی‌گوی که در قرن دهم هجری زیسته و در علوم مختلف عصر خود تبخّر داشته؛ شیخ عبدالله شبستری متخلص به نیازی است. شاعر و دانشمندی که در دوره‌ی روی کار آمدن حکومت صفویه زیسته و بخش مهمی از عمر خود را به دور از آذربایجان در محیط علمی - ادبی ماوراءالنهر و سپس آسیای صغیر گذرانده است. بدین علت نیز تاکنون مطالعه‌ی قابل‌توجهی پیرامون زندگی و آثارش انجام نگرفته است.

اگرچه او نیز در دوره‌ای بالیده که هنوز طبق روال سده‌های گذشته، عربی زبان علم، فارسی زبان شعر و ادب و ترکی زبان دیوان بوده و ادبیات رسمی در انحصار خواص و طبقات حاکم بوده است. بنابراین وی نیز طبق سنت ادبی عصر خویش، به انواع شعری مانند غزل و مثنوی، بویژه معما و ماده تاریخ اقبال زیادی نشان داده و در آن دوره‌ی پرآشوب و آکنده از سختگیری‌های اعتقادی و تاخت و تازها و لشکرکشی‌های خونین، بخشی از استعداد خود را صرف ستایش و مدح سلاطین نموده است. لیکن نقد و تحلیل هر کدام از این موارد، مجال و جایگاهی دیگر می‌طلبد.

بیشترین معلومات را درباره‌ی او کتاب «مجالس النفاثین» به دست می‌دهد و اغلب آنچه در تذکرها و منابع پس از آن راجع به او نقل شده، بر اساس این کتاب بوده است.

امیر علیشیر نوایی - شاعر و دولتمرد مشهور - تذکرة‌ی خود را در سال ۸۹۶ ق. به زبان ترکی جغتایی یا ترکی شرقی تحریر نموده و خود نیز در سال ۹۰۶ ق. وفات یافته است. از طرفی آثار به جای مانده از نیازی مربوط به دوران سکونت

وی در سرزمین آناتولی و پس از سال ۹۲۶ ق. می‌باشد. ذکر این نکته ضروری است که بخش‌هایی از کتاب مجالس النفائس و از جمله «روضه‌ی دوم از بهشت هشتم در ذکر احوال و اشعار سلطان سلیم خان و شعرای معاصر او که تا سنه‌ی ۹۲۹ حیات داشته‌اند» توسط مترجم کتاب یعنی «حکیم شاه‌محمد قزوینی» بدان افزوده شده است. این افزوده‌ها شامل شرح حال مؤلف اصل یعنی امیر علیشیر نوایی و بسیاری از رجال و معاریف آن دوره و از جمله شیخ عبدالله نیازی شبستری نیز می‌باشد. البته بخشی از شرح حال نیازی که در مجالس النفائس نقل شده، دقیقاً همان است که «اریس بدلیسی» (متوفی ۹۲۶ ق.) در کتاب تاریخ عثمانی خود موسوم به «هشت بهشت» آورده است.

آنچه در این مجموعه از شرح حال نیازی تقدیم خوانندگان می‌شود، جمع‌بندی یافته‌های محدود از زندگی و آثار این شاعر و فاضل قرن دهم است که به عنوان گام اول در معرفی او برداشته می‌شود.

ناگفته پیداست که این تلاش، قدمی در احیای نام و آثار بزرگان فرهنگ و ادب سرزمین خود و شناساندن به نسل امروز و آیندگان و فتح بابی برای کوشش‌های فراگیرتر در آینده می‌باشد. البته باید یادآور شوم که با تمام تلاشی که به عمل آمد، دسترسی به تمام منابع مورد نیاز همچون: مجلة النصاب مستقیم زاده، تحفه‌ی نائلی و کنه‌الخبار، میسر نشد و در نهایت آنچه حاصل این کوشش‌ها بود در سه بخش تنظیم و منتشر شد:

● در بخش اول کتاب، زندگی و آثار شیخ عبدالله نیازی شبستری به طور اجمالی معرفی گردیده و سعی شده است اطلاعات و اشعار و ابیات پراکنده‌ای که

در منابع مختلف ضبط شده بود، ارائه شود. تدوین دیوان کامل او منوط به گردآوری کلیه اشعار اوست که خود همت و فرصتی دیگر می‌طلبد.

● در بخش دوم، به معرفی و بررسی کوتاه اثر شاخص نیازی یعنی مثنوی شمع و پروانه پرداخته شده است.

● در بخش سوم، متن کامل مثنوی شمع و پروانه که از روی نسخه‌ی منحصره‌فرد کتابخانه‌ی سلیمانیه‌ی استانبول تنظیم شده، با رسم‌الخط امروزی همراه با توضیحات مختصر به چاپ رسیده است.

در تهیه و تدوین این مجموعه، از زحمات و راهنمایی‌های عزیزانی بهره‌مند شده‌ام که بی‌شک بدون یاری آنها، این کار به سامان نمی‌رسید. بنابراین بر خود وظیفه می‌دانم که صمیمانه سپاسگزار یاری بی‌دریغشان و زحمات‌های بی‌منت‌شان باشم.

امید که این کوشش‌ها، ادای دینی باشد در قبال زادگاه خویش و تاریخ و فرهنگ و بزرگان‌ش.

شبستر - بهار ۱۳۹۱ شمسی